

Liberalisme og økonomisk teori¹

Nicolai Juul Foss, adjunkt, Institut for Erhvervs- og Samfundsforskning, Handelshøjskolen i København

1. Liberalisme og økonomisk teori: Den historiske forbindelse

I gennem knap to århundreder var liberalismens talsmænd i stand til at hente støtte i en teori, der i offentligheden opfattedes som i overensstemmelse med deres ideer og politiske intentioner. Tidsrummet går fra Adam Smith og David Humes opgør med merkantilismen til 1930'erne, og teorien var økonomisk teori. I disse to århundreder kunne det med megen rette siges, at studiet af økonomisk teori naturligt ville lede én til liberale politiske holdninger (Stigler 1959). Og mange af de første bidragydere til klassisk økonomisk teori var også fremtrædende filosoffer i den klassisk liberale tradition. John Locke og Adam Smith er vel de vigtigste eksempler. Det er derfor ikke mærkeligt, at en opfattelse af liberalisme som simpelthen økonomisk teori *plus* nogle enkle etiske postulater begyndte at blive gængs. Den utilitaristiske filosof, Jeremy Bentham's indflydelse var meget vigtig her. Den liberale økonom, Ludwig von Mises, udgør et klart eksempel på den direkte kobling mellem liberalisme og økonomisk teori:

»Liberalism, in its 19th century sense, is a political doctrine. It is not a theory, but an application of the theories developed ..

by economics to definite problems of human action within society« (1949, p.153-4).

Det er ikke nødvendigt at gøre meget ud af, hvilken *videnskabelig autoritet* dette synspunkt bibragte liberalismen. At være fortalere for klassisk liberale økonomiske opfattelser, for eksempel stram pengepolitik og balancerede budgetter, var i mere end hundrede år det samme som at være videnskabeligt respektabel. Hvis man skal bruge moderne videnskabsteoretisk jargon kan man sige, at det klassisk liberale »forskningsprogram« var sammenfaldende med det økonomiske »forskningsprogram«. Dette sammenfald skyldtes, at de to programmer havde samme »hårde kerne« (Lakatos 1970). Med dette menes, at de havde samme uantastelige, bredt metafysiske og samtidigt forskningsorganiserende grundantagelse: At uregulerede markeder understøttet af håndhævede ejendomsrettigheder var den mest effektive måde at organisere økonomiske aktiviteter på. Eller med andre ord, at personlig frihed havde en lang række uintenderede men gunstige samfundsmæssige konsekvenser. Dette ændredes fra omkring Første Verdenskrig. Den svenske økonom, Gustav Cassel, var formentlig syns-

punktets sidste virkeligt fremtrædende repræsentant. Hvad var det, der skete?

2. Bruddet med liberalismen

Mest velkendt er givetvis *Keynes'* radikale opgør med troen på klassiske makroøkonomiske politikkers effektivitet og teoretiske grundlag². Men hvad der måske på længere sigt havde større betydning var en lang række vigtige udviklinger i *mikroøkonomisk* teori. Det skyldes, at de i højere grad blev en vigtig del af den centrale økonomiske teori end keynesiansk teori nogensinde blev. I kronologisk orden drejer det sig konkret om, at troen på det uregulerede markeds efficiens-egenskaber blev anfægtet med de følgende bidrag:

1912: Den engelske økonom Pigous udvikling af eksternalitetsteori – der rummede et case for, at staten skulle intervenere med skatter og afgifter for at dæmpe for eksempel skadevirkninger fra eksternaliteter.

1932: De amerikanske økonomer, Adolph Berle og Gardiner Means' påvisning af adskillelsen af ejerskab og kontrol i den moderne korporation – der blev opfattet således, at virksomhedsledelsen nu havde fuld diskretion, også til samfundsmæssigt inefficente handlinger.

1933: Monopolistisk konkurrence-teoriens påvisning af muligheden for ligevægt med overskudskapacitet (Robinson, Chamberlin) – der underminerede troen på, at ligevægt implicerede fuld ressource-udnyttelse.

1930'erne: Markeds-socialisternes (Oskar Lange, Abba Lerner og andre) påvisning af, at en socialistisk økonomi der udnyttede markeds-relationer kunne opnå både allokativ efficiens og »social retfærdighed« – der bredt opfattedes et respektabelt økonomisk grundlag for socialismen.

1954: Udviklinger i generel ligevægtsteori, der viste de strenge krav, der var nødvendige for kompetitiv ligevægt og Pareto-optimalitet (Arrow, Debreu) – hvilket antydede, at eksisterende markedsøkonomier med privat ejendomsret måtte være langt fra efficiens.

1950'erne: Industriøkonomiske teorier i »Structure-Conduct-Performance«-traditionen, der tog fuldkommen konkurrence-modellen som velfærdsmæssig standard (Bain, Mason) – hvilket sås som retfærdiggørende indgreb overfor virksomheder i brancher med høj koncentration.

1950'erne: Samuelson og andres udvikling af offentlig gode-teori – der rummede et case for, at staten skulle udbyde de goder, der på grund af deres særlige egenskaber ikke kunne udbydes af markedet.

Ca. 1970: Udviklinger indenfor teorien om asymmetrisk information, der viste muligheden for markedssammenbrud og lukkede markeder under realistiske informationsforhold (Akerlof) – og som derfor rummede et case for at staten skulle regulere en lang række (særlig) service-ydelser.³

Udviklingen i koblingen mellem økonomisk teori på den ene side, og økonomisk politik og politisk filosofi på den anden, fra omkring Pigou til slutningen af 1960'erne (og måske længere), er således i høj grad historien om en voksende teoretisk legitimering af offentlig intervention. Den anden side af medaljen er selvfølgelig, at det i stigende grad blev et mål for videnskabelig uhæderlighed at argumentere til fordel for klassisk liberalisme på grundlag af økonomisk teori. I slutningen af 1960'erne ville holdningen være, at liberalisme under ingen omstændigheder kunne gøre krav på et (positivt) grundlag i økonomisk teori. Et respektabelt grundlag for liberale opfattelser kunne højst baseres på en moralfilosofisk teori om individuelle *rettigheder*, men ikke på

en teori om de gode *konsekvenser* for folk flest af eksistensen af liberale institutioner.

Der var naturligvis afvigere fra denne holdning, for eksempel økonomer som Alchian, Demsetz, Knight, Coase, Becker, Stigler, Friedman, Posner, Hayek, Mises og Buchanan. De præsenterede alle et forsvar for det liberale samfund, der snarere end at gå på individuelle rettigheder, gik på konsekvenser. Men deres holdninger blev betragtet som en afspejling af suspect ideologi snarere end videnskabelig hæderlighed og akademisk sandhedssøgen. Dette kommer til udtryk i en nylig karakteristik af flere af dem (nemlig nobelpristagerne) som »ideologi-tunge nyliberalister« (Keiding 1992, p.39). Fra omkring begyndelsen af 1970'erne begyndte denne holdning imidlertid at ændres. Et udtryk herfor var, at en række centrale klassisk liberale bidrag fra 1970'erne alle gjorde flittigt brug af økonomisk-teoretisk argumentation. Det drejer sig særlig om arbejder af Hayek (1973), Nozick (1974) og Buchanan (1975). Disse økonomers og filosofers arbejder antydede, at det måske alligevel var muligt at etablere en respektabel forbindelse mellem økonomisk teori og klassisk liberal politisk filosofi.

3. Statiske og institutionsløse modeller

Det er en tese i det følgende, at én vigtig årsag til den beskrevne historiske udvikling var et resultat af en lang række videnskabs-sociologiske karakteristika ved neoklassisk teori og dens forskningsorganisering. Specifikt drejer det sig om et anseelseshierarki, der ihvertfald siden Anden Verdenskrig vægtede abstraktion og formalisme endog meget højt (se Whitley 1984). Og overdreven fokuseren på formelle, statiske og institutionsløse modeller gjorde økonomer blinde for betydningsfulde dele af den økonomiske virkelighed. Det er ikke min hensigt at argumentere imod

formalisering eller benægte at statiske modeller kan bibringe indsigt. Det ville være absurd. Min pointe er, at opfattelsen af virkeligheden i overvejende grad blev ensidigt styret af statiske og institutionsløse teoretiske briller, uden nogen egentlig tilbagekobling fra virkeligheden. Det ledte til opfattelser, der var fjendtlige overfor den liberalistiske opfattelse af markedets gavnlige konsekvenser.

4. Nirvana-fejltagelsen

En nylig tildragelse kan illustrere dette ved at vise, hvordan (nogle) formelle økonomer bruger statiske og institutionsløse modeller på en måde, der er blevet kaldt »the Nirvana approach« (Demsetz 1969); en tilgang, som indebærer en filosofisk fejltagelse. For nogle få år siden holdt en dansk økonomisk forening et arrangement, hvori der blandt andet indgik et indlæg af en yngre formel økonom om »økonomisk liberalisme«. Hvad han konkret gjorde, var at beskrive den mest stiliserede økonomiske model som næsten tænkes kan. Det drejede sig om den intertemporale generel ligevægts-model i Debreu (1959), hvor al økonomisk aktivitet nu og i fremtiden klares gennem prissystemet på optimal vis. Nu er det imidlertid tilfældet, at denne model i sin rene form er karakteriseret ved en lang række meget ekstreme antagelser, der alvorligt begrænser dens »praktiske« anvendelighed. Men den kan bruges på én bestemt måde: Til at sige, hvilke forudsætninger der må gælde, hvis det hele »skal gå op« på den bedst *tænkkelige* måde. Nu er det imidlertid tilfældet, at det bedst tænkkelige langt fra er det samme som det bedst *mulige*. Den kan med andre ord kun bruges kontrafaktisk. Men som foredragsholderen brugte modellen, så han den som en model, der beskrev økonomisk liberalismes syn på markedet og dets gavnlige effekter.⁴

Intet var da lettere end at vise, at økonomisk liberalisme ikke tog hensyn til markedsfejl,

non-konveksiteter, offentlige goder etc. Det vil sige bortså fra en række faktorer, som har virkelig eksistens og ødelægger modellens efficiensegenskaber. Udfra denne tankegang var økonomisk liberalisme altså intellektuelt korrupt. Men vor foredragsholders fejl var, at han brugte et helt urealisérbart teoretisk ideal som standard for vurderingen af økonomisk liberalisme. Og overhovedet at sammenligne et uopnåeligt ideal, et »Nirvana«, med virkelige tilstande og institutioner er generelt en overflødig og irrelevant øvelse. Det relevante og interessante er at sammenligne tilstande og institutioner, der kan *virkeliggøres*. Det er det, der ofte benævnes »komparativ institutionalisme«. Og økonomisk liberalisme er da også et sæt af ideer om, hvordan realiserbare økonomiske institutioner bør indrettes. Den første kritik af Nirvana-tankegangen skyldes netop den økonomiske liberalist Friedrich Hayek, der i 1930'erne hårdt kritiserede markedsocialister som Oskar Lange for at basere deres socialismeopfattelse på helt abstrakte modeller med minimal virkelighedskontakt (Foss 1993).

5. Tilbage til liberalismen

I det følgende vil jeg hævde, at udviklinger indenfor de sidste ti års økonomiske teori i høj grad har givet relativt præcist indhold til klassisk liberal intuition. Dette er blandt andet markeret gennem de sidste års tildeling af nobelprisen til for eksempel James Buchanan, Gary Becker, Ronald Coase og såmænd også den meget formalistiske Maurice Allais. Først og fremmest skal det dog her dreje sig om, hvad der er blevet kaldt »neo-institutionel økonomisk teori« (Williamson 1985), og mere præcist og snævert, om »økonomisk teori om ejendomsrettigheder«. Dette kræver dog en diskussion af, hvad man overhovedet skal forstå ved »liberalisme«. Det kræver tillige en diskussion af, hvilke økonomiske teorier, som har givet et fundament til liberal

intuition. Kort at tilvejebringe disse diskussioner er formålet med de følgende afsnit.

6. Liberalisme(r)

I forbindelse med en diskussion af liberalisme støder man øjeblikkeligt på et mangfoldighedsproblem: Mange politisk-filosofiske opfattelser kan klassificeres som liberalistiske (se Barry 1987 ; Foss og Kurrild-Klitgaard 1992). Almindeligvis vil man fremhæve betyngningen af frihed som et unikt gode i sig selv og som det fremmeste middel til selvrealisering og/eller som noget, der har en række positive samfundsmæssige konsekvenser. Frihed tages typisk som en tilstand af fravær af tvang og besiddelse af en lang række rettigheder. Ydermere vil de politiske implikationer af dette, så som minimal statslig intervention, generelle love, konstitutionelle begrænsninger på lovgivningsmagten etc., ofte blive anført. For at være mere præcis er minimumsbetingelserne for, at en politisk filosofi kan karakteriseres som »liberalistisk«, at den opfylder kravet om tilslutning til *individualisme og frihed*. Med »individualisme« forstås mere præcist ontologisk (det er kun individer, der handler), metodologisk (samfundsmæssige fænomener kan kun forstås ved at fokusere på enkeltindviders handlinger) og normativ (kun individer kan have værdier) individualisme. Med »frihed« forstås »negativ frihed«, det vil sige fravær af tvang.

Blandt de teorier, der opfylder denne minimums-opfattelse, skal jeg i det følgende koncentrere mig om den variant af liberalisme, der kan karakteriseres som »konsekventionalistisk«. Det drejer sig her blandt andet om filosoffer og økonomer som *Adam Smith*, *John Stuart Mill*, og i vores tid, *Friedrich Hayek* (1899-1992). Det er denne type liberalisme, der historisk har haft den tætteste kontakt med økonomisk teori. Baggrunden herfor er netop konsekventionalismen. Det vil sige at økonomiske og politiske arrangementer

bedømmes ud fra deres konsekvenser for borgernes velfærd. Ofte er dette dog modereret ved (ikke-konsekventalistisk) at postulere nogle individuelle rettigheder, som politikker og institutioner ikke må krænke. Økonomer er godt bekendt med konsekventalisme: At vurdere økonomiske og politiske indgreb ud fra for eksempel Pareto-kriteriet er en form for konsekventalisme.

En af de vigtigste moderne konsekventalistiske liberalismer er Hayeks. Hans udgangspunkt er, at eftersom menneskelig viden og erkendelse er begrænset, og viden er spredt i samfundet, er vi bedst tjent med den samfundsordning og de politiske indgreb, der gør de skadelige konsekvenser heraf så små som muligt. Det vil sige bedst udnytter den eksisterende viden og skaber ny viden. Det er klart, at samfundets institutioner må indtage en vigtig rolle i en sådan argumentation. Målestokken for institutioners effektivitet og for statsmagts indgreb er det omfang, i hvilket de stimulerer koordination af eksisterende viden og væksten i ny viden. At viden koordineres betyder, at individuelle planer kan fuldføres. Og at viden vokser, afkaster blandt andet tilvækst i produktivitet. Nu er det ikke bare optimal *spredning* af og *vækst* i viden, men også *effektiv udnyttelse* af denne, der er i fokus i Hayeks liberalisme (Hayek 1945). Den mest effektive udnyttelse af viden betyder for Hayek, at hvert medlem af samfundet sikres et »beskyttet domæne« indenfor hvilket, han er helt fri til at efterfølge sine egne mål under anvendelse af sin egen viden. Og for Hayek (1960) bliver dette til et krav om veldefinerede *ejendomsrettigheder*. Dette har følgende baggrund: Eftersom viden er spredt i samfundet, opnås den socialt mest effektive udnyttelse af eksisterende viden ved at overlade udnyttelsen af viden til den, der ved mest om, hvordan den mest effektivt kan udnyttes. Det vil også sikre den bedste tilpasning til *ændringer*, hvis fulde konsekvenser for dem selv kun er kendt af

individuelle aktører (Hayek 1945). Det har fra begyndelsen af Hayeks tænkning været et helt centralt punkt, at institutioner er helt afgørende vigtige determinanter af allokering og effektivitet. Specifikt leder de veldefinerede og kraftigt håndhævede ejendomsrettigheder, der er karakteristiske for liberale samfund, til den mest effektive spredning og udnyttelse af viden⁵. Som det fremgår af alt dette, har Hayeks liberalisme et stærkt økonomisk indhold. Ja, man kan i hans tilfælde meningsfuldt tale om en »liberal politisk økonomi«. Som jeg kort skal hævde, genfindes visse af Hayeks temaer da også i den moderne økonomiske teori om ejendomsrettigheder (se Foss 1993, 1994a for fyldigere argumentation for dette).

7. Økonomisk teori om ejendomsrettigheder

Selvom økonomisk teori er meget kompliceret i dens formelle udtryk (Debreu 1959), hviler den på nogle få simple postulater. Det drejer sig for eksempel om knaphed, maximering af konkave nyttefunktioner, aftagende marginal-produktivitet og faldende efterspørgselskurver. Siden midten af 1960'erne er det imidlertid blevet muligt at skelne mellem to grupper af pristeoretikere. Der er de teoretikere, der ønsker at fortsætte med at videreudvikle det klassiske generel ligevægts-perspektiv (Debreu 1959). Men der er også en række teoretikere, der ønsker at udvide og generalisere pristeorien ved indkorporeringen af *ejendomsrettigheder og transaktionsomkostninger*. Det var voksende utilfredshed med det klassiske, institutionsløse generel ligevægts-perspektiv, der op igennem 1960'erne ledte til udviklingen af den økonomiske teori om ejendomsrettigheder. En af de egenskaber ved dette perspektiv, som fandtes særligt kritisabelt, var at allokering og optimalitet under standard-betingelser var invariante i forhold til institutioner. Dette betød blandt andet, at en kapitalistisk økonomi med priser og privat ejendomsret kun var ét potentielt middel til at

virkeliggøre »first-best« udfald blandt flere. Men ifølge den økonomiske teori om ejendomsrettigheder holder dette kun, fordi transaktionsomkostninger negligeres. Hvad er disse transaktionsomkostninger, og hvad har de at gøre med ejendomsrettigheder?

På et banalt niveau kan man sige, at de simpelthen er »friktioner« i det økonomiske system. Sådanne friktioner giver ophav til de institutioner, der ikke kan rummes indenfor den klassiske generel ligevægtsmodel (for eksempel virksomheder). Mindre banalt kan transaktionsomkostninger som defineres som omkostningerne ved at fastlægge, beskytte og udveksle ejendomsrettigheder (Coase 1960 ; Barzel 1989 ; North 1990). Ejendomsrettigheder er på deres side agenters rettigheder til at anvende knappe ressourcer på forskellig vis. De er dermed »tildeling« af autoritet over anvendelse af knappe ressourcer, idet de indebærer specifikationer af rettigheder til fysisk brug af, mulighed for at erhverve indkomst fra og mulighed for at afhænde ressourcer (Alchian 1965). Det er sådanne forskellige bundter af rettigheder, og ikke fysiske goder som sådan, der i ejendomsrettighedstilgangen ses som dét, der handles på markeder.

Rettigheder som er eksklusive (det vil sige man kan udelukke andre fra adgang til dem) og omsættelige er *private*. Rettigheder, der er eksklusive men ikke-omsættelige er *usufruct*-rettigheder. Og de, som er ikke-eksklusive og ikke-omsættelige, er fælleseje med ubegrænset adgang. Ikke alene kan rettigheder altså være af forskellig karakter. I sammenhæng hermed kan rettigheder til et givent gode også være delte, således at forskellige agenter har forskellige rettigheder til at anvende godet. Jo mere omhyggeligt definerede, håndhævede og allokerede ejendomsrettigheder (det vil sige jo mindre informations- og transaktionsomkostningerne er), jo flere eksternaliteter vil blive internaliserede. Standard generel lige-

vægts-modellen, hvor der ikke er nogle eksternaliteter, er således et specialtilfælde af ejendomsretsmodellen. Det er den, fordi den beskriver situationen, hvor definition, håndhævelse og allokering af ejendomsrettigheder er omkostningsløs. Her er det imidlertid heller ikke muligt at give ikke-trivielle økonomiske forklaringer på eksistensen af institutioner. Institutioner ses som bundter af ejendomsrettigheder, der eksisterer med det formål at reducere informations- og transaktionsomkostninger. Sagt på en anden måde letter de bytte og produktion og bidrager til at allokere ressourcer til deres højest vurderede anvendelser. For eksempel minimerer virksomheder omkostninger ved at organisere såkaldt »team-produktion« i forhold til markedet (Alchian og Demsetz 1972). Markeder og markedspriser er på samme måde *low-cost*-arrangementer, der letter specialisering og bytte (Barzel 1989).

Det er først, når transaktionsomkostninger og ejendomsrettigheder explicit er bragt ind i analysen, at efficiens-analyse, der undgår Nirvana-fejltagelsen er mulig (Demsetz 1969). For først da bliver det muligt at konfrontere *realiserbare* alternativer. I følgende afsnit skal jeg begynde at anvende den økonomiske teori om ejendomsrettigheder på nogle problemer, der traditionelt har været centrale i liberal politisk økonomi.

8. Privat og offentlig produktion

Der eksisterer idag en længere række hypoteser om årsagerne til offentlig produktion, og om hvilke kræfter der underligger statens størrelsesændringer (Alessi 1982 ; Barr 1992). Den almindelige hypotese blandt økonomer er, at staten er en institution, der *eksisterer* fordi den effektivt løser en lang række problemer relateret til etableringen, håndhævelsen og udvekslingen af ejendomsrettigheder (for eksempel North 1990). Dette indebærer, at statens *størrelsesændringer* kan

forklares på samme måde. Problemet med denne forklaring er, at den muligvis er i stand til at forklare, hvorfor staten/det offentlige *tilvejebringer* en række (kollektive, offentlige) goder og ydelser, men ikke kan forklare, hvorfor staten *producerer* dem. Ejerskab er jo ikke generelt nødvendigt for offentlige tilvejebringelse, idet der jo simpelthen kan kontraheres med private producenter.

Nu er det imidlertid i et ejendomsretsperspektiv tilfældet, at den svækkelse af ejendomsrettigheder, der per definition finder sted indenfor staten, også må reducere mængden af overvågning af kontrakter med andre aktører. Og det vil her sige den private sektor (Alchian 1977). Dette antyder, at offentlig produktion eksisterer af de samme årsager som underligger virksomhedens eksistens (Alchian og Demsetz 1972). Nemlig for at reducere den begrænsning af produktion, kvalitet, indsats og effektivt, der opstår når uafhængige input-ejere ikke fuldt kan blive eller bliver overvåget og kontrolleret. Det vil med teoretisk jargon sige, at offentlig produktion eksisterer for at løse et »principal-agent«-problem mellem det offentlige som opdragsgiver (principalen) og private aktører som opdragstagere (agenter). En sådan argumentation ville også medføre, at goder og ydelser, hvis kvalitet er særligt vanskelig at overvåge, vil være offentligt produceret. Tænker man for eksempel på uddannelse, er dette rimeligt.

Dette giver en begrundelse for eksistensen af offentlig produktion, der er beslægtet med begrundelsen for eksistensen af private virksomheder. Men ejendomsretsstrukturen under offentlig produktion er forskellig fra den struktur, der kendetegner private virksomheder. I et ejendomsretsperspektiv er offentlig produktion først og fremmest karakteriseret ved, at det er umuligt eller meget omkostningsbetonet at udveksle ejerskab til aktiver. Skatteydere, der ønsker at ændre vægten af

offentlige aktiver i deres porteføljer, er almindeligvis nødt til at emigrere. Og eftersom ejerskab til offentlige aktiver i realiteten ikke kan udveksles, er specialisering i at eje dem udelukket. Dette begrænser ejeres incitamenter til at kontrollere offentlige managers. Disse sidste vil derfor have færre restriktioner på deres adfærd, hvilket blandt andet medfører en højere grad af »shirking« (i form af mindre indsatsniveau, lavere kvalitet af ydelser etc.), en lavere grad af prisdiskrimination etc. (for empirisk belæg, se Alessi 1980, 1982).

Dette antyder således, at der faktisk er en art analytisk grundlag for en traditionel liberal opfattelse/«fordom»: at offentlig produktion *almindeligvis* (ikke altid) er mindre effektiv end privat produktion. I princippet er det teoretisk muligt at konstruere forskellige mekanismer for incitamentskompatibilitet, der motiverer ikke-ejere (for eksempel offentligt ansatte) til at signalere korrekt og handle effektivt. Ydermere kunne man i princippet forestille sig, at en virksomhed ejet af en demokratisk regering, der var valgt af rationelle vælgere kunne håndtere principal-agent-problemet mellem ejere og virksomhedsledere lige så godt som en privat virksomhed og dens aktionærer. Problemet med disse i forvejen meget skrivebordsprægede konstruktioner er, at de overser, at ikke alle agenter er lige egnede til at *specialisere sig i ejerskab*. Men ejerskab kræver kompetence lige som andre økonomiske beslutninger gør det (jævnfør Pelikan 1993). Standard neoklassisk teori antager, at sådan kompetence er lige fordelt og er på et højt niveau. Men i virkeligheden er kompetence asymmetrisk fordelt, og en af de finansielle markeders funktioner er at tilordne kompetente ejere til forskellige aktiver. Med andre ord kræver en effektiv udnyttelse af fordelingen af kompetence i en økonomi omsættelighed (Jensen og Meckling 1992). Dette er i sig selv et argument mod offentligt ejerskab. Men det rykker ikke me-

get ved traditionelle argumenter for, at det offentlige skal *tilvejebringe* en række goder og ydelser. I det følgende afsnit skal jeg kort diskutere disse argumenter i lyset af ejendomsretsteori.

9. Typer af goder og deres tilvejebringelse

De relevante argumenter tager alle udgangspunkt i såkaldte »markedsfejl«. Disse refererer til markedets påståede manglende evne til at levere en række goder og ydelser. Velkendte eksempler er nationalt forsvar og fyrtårne. Det er gængs i den økonomiske litteratur at skelne mellem forskellige former for goder og ydelser på grundlag af to dimensioner. Nemlig i hvilket omfang goder og ydelser er 1) *eksklusive* og 2) i hvilket de implicerer *rivaliserende forbrug* (det vil sige om der er mindre tilbage til andre efter at man selv har forbrugt (af) godet/ydelser). Herunder gengives den traditionelle klassifikation på basis af disse to klassifikationer:

Ikke-rivaliserende forbrug			
	Ja	Nej	
Ja	Kollektive goder	Commons	
Ikke-eksklusivitet			
Nej	Offentlige goder	Private goder	

Af disse fire typer goder er det kun private goder, der ikke er potentielle kandidater for markedsfejl. Hvorfor giver »commons«, offentlige og kollektive goder ophav til markedsfejl? Med hensyn til »commons« og kollektive goder er svaret det velkendte »free-rider«-problem. Det kan for eksempel lede til en inefficent hurtig udtømmning af en naturlig

ressource (»commons«), eller til at markedet for visse goder lukker (kollektive goder). Problemet med *offentlige goder* er, at det er omkostningsløst at lade én yderligere forbruger forbruge godet, og derfor er det inefficent at forsøge at udelukke nogen fra at forbruge det. Men den eneste måde ikke at udelukke nogen på er selvfølgelig at udbyde godet til prisen 0, hvilket ingen privat virksomhed har råd til. Den normale implikation af denne argumentation er, at »commons« kollektive og offentlige goder er kandidater for offentlig tilvejebringelse.

En lang række liberale økonomer har kritiseret denne argumentation. Allerede Knight (1924) anviste således privatisering som den generelle løsning på »commons«-problemer. Med hensyn til offentlige og kollektive goder er argumentet, at tilstedeværelsen af ikke-rivaliserende forbrug skaber markedsfejl, blevet hårdt kritiseret af blandt andre Demsetz (1970). Hans grundlæggende argument er, at så længe goder er eksklusive, kan de også leveres af markedet, ikke-rivaliserende forbrug tiltrods (tilstedeværelsen af for eksempel private biografer bekræfter da også dette). Med hensyn til den mest problematiske kategori, nemlig kollektive goder, er der en måde, hvorpå markedet kan levere i det mindste nogle kollektive goder. Nemlig ved at »bundte« dem sammen med goder, der er eksklusive. Som Ronald Coase dokumenterer i sin berømte artikel, »The Lighthouse in Economics« (1974), er dette netop måden, hvorpå det for økonomer paradigmatisk kollektive gode faktisk historisk blev udbudt af markedet: Fyrtårns-ydelser blev bundtet med havneplads. Som Goldin (1977) kommenterer Coases case, er fyrtårne »...a favorite textbook example of public goods, because most economists cannot imagine a method of exclusion. (All this proves is that economists are less imaginative than lighthousekeepers)«. Med andre ord er »privat«hed og »offentlig«hed ikke iboende og vedvarende egenskaber

ved goder, som for eksempel fysiske karakteristika kan være det. De institutionelle omgivelser, særlig strukturen af ejendomsrettigheder, bestemmer et givents godes indplacering i ovenstående klassifikation. Teknologiske innovationer eller ændringer i lovgivningen kan ændre dets placering.

Transaktionsomkostningerne ved at udelukke andre fra at forbruge et gode (det vil sige omkostninger ved at etablere eksklusivitet) er involverede i produktionen af et hvilket som helst gode. Transaktionsomkostninger ved at tilvejebringe goder fjernes ikke ved at politisere goder. For eksempel fjernes de ikke ved at beslutte, at visse goder skal udbydes ikke-eksklusivt og i »bytte« for skattebetalinger. For omkostningerne forbundet med skatteopkrævning og fængselsdrift erstatter de transaktionsomkostninger, der ville være forbundne med at lade markedet udbyde potentielt private goder. Måder at etablere eksklusivitet bør med andre ord ikke ses som givne, men som endogene. Velkendte eksempel er indførslen af pigtråd i USA for at gøre prærieland eksklusiv, eller mere nutidigt, dekodere til TV-signaler.

10. Hayek, viden og rettigheder

Ejendomsretsperspektivets fokuseren på resourceallokering ved hjælp af prissystemet og på fuldt definerede, håndhævede og omsættelige ejendomsrettigheder som det mest effektive institutionelle set-up genfindes i Hayeks flere årtier ældre argumentation mod markedsocialisme (for eksempel Hayek 1945). Det er også et tema, der er vigtigt i hans senere og langt bredere politisk-filosofiske tænkning (Hayek 1973). På visse områder er Hayek dog bredere end ejendomsretsteoretikerne. For ham er en vigtig årsag til at præcist definerede, stærkt håndhævede og omsættelige ejendomsrettigheder er ønskværdige nok så meget et spørgsmål om effektiv spredning af og vækst i viden end det er et snævert

incitaments-spørgsmål. Der behøver dog ikke nødvendigvis være nogen uovervindelig forskel her, som jeg kort skal argumentere for.

I en berømt artikel fra 1945, »The Use of Knowledge in Society«, indfører Hayek en skelnen mellem to slags viden. Deres eksemplariske former er henholdsvis videnskabelig viden og færdigheder (eller kompetence). Hvad der karakteriserer videnskabelig viden er, at den kan formuleres explicit, kodificeres etc. Færdigheder kan imidlertid ikke direkte expliciteres verbalt. Ydermere er videnskabelig viden delt blandt forskere, mens færdigheder typisk er noget, der er langt mere person-bundet og ikke direkte kommunikérbart (såkaldt »tavs« viden). Lad os kalde den første slags viden for »generel viden«, den anden for »specifik viden« (Jensen og Meckling 1992). Men hvad er det for en slags viden, der er mest relevant for forståelsen af allokering og efficiens? Hayeks (1945) svar er, at det er den lokale og ofte »tavs« viden, der er den mest relevante. Det skyldes, at det interessante »økonomiske problem« vedrører tilpasninger til lokale og midlertidige ændringer. Men accepteres dette, må det tale til fordel for decentralisering, for »...only thus can we ensure that the knowledge of particular circumstances of time and place will be promptly used« (p.84). Der er to mulige årsager til dette. For det første kan den relevante viden være umulig at centralisere; en opfattelse Hayek (1945) synes at tilslutte sig, når han bemærker, at den relevante viden »by its nature cannot enter into statistics« (p.83). For det andet kan det være forbundet med høje omkostninger at overføre den relevante specifikke viden til en central myndighed. I begge tilfælde er decentralisering rationel. Men decentralisering afføder to problemer. Det ene problem har at gøre med *hvem* der skal besidde ejendomsrettigheder for eksempel til ressourcers anvendelse, mens det andet har at gøre med *kontrol* (det var det, der

foroven blev kaldt et »principal-agent-problem«).

Liberales økonomier løser *begge* disse problemer ved at gøre ejendomsrettigheder *omsættelige* gennem markeder. Organisationer – herunder staten og socialistiske økonomier – er som kontrast til markedet ikke karakteriserede ved at delegerede både rettigheder til at bestemme over ressource-anvendelser og rettigheder til at afhænde ressourcer gennem markedet til enkelte agenter. For eksempel kan en arbejder almindeligvis ikke på egen hånd sælge den maskine han arbejder med, en statsansat kan ikke sælge for eksempel sin PC'er, og en virksomhedsleder i en socialistisk økonomi kan ikke sælge sin fabrik. Dette betyder ikke, at organisationer ikke i en vis forstand og under visse omstændigheder kan være en mere fordelagtig måde at organisere økonomiske aktiviteter på (Alchian og Demsetz 1972 ; Williamson 1985). Det kan de faktisk, men kun så længe de vedbliver med at være indlejrede i markedsrelationer. For i tillæg til at prissætte goder og ydelser, *kontrollerer og overvåger* markeder også organisationer/virksomheder. Det gør de blandt andet ved at påvirke de incitamenter, som ejere og ledere står overfor. Uden markeder ville faktisk eksisterende organisationer hurtigt blive viklet ind i et spind af fejkalkulationer og alle mulige typer allokativer inefficienser. Dette var én af Hayek og Mises' pointer mod 1930'ernes markeds-socialisme (Foss 1993).

11. Afslutning: mod en liberal politisk økonomi

Vi er tættere på en egentlig liberal politisk økonomi idag end vi var for eksempel for to årtier siden. Økonomisk teori er bedre i stand til at levere konsekventalistiske begrundelser for en liberal samfundsopfattelse. Det er derfor heller ikke suspekt at argumentere for et liberalt samfund på et økonomisk grundlag.

Der er imidlertid flere klare problemer i forbindelse med de økonomiske argumenter for et liberalt samfund. For det første har de (endnu) ikke det samme formelle niveau, som konsekventalistiske, økonomiske argumenter for velfærdsstaten har. Taget i betragtning, at den økonomiske professions anseelseshierarki i meget høj grad er bestemt af kriterier som formalisering etc. (snarere end plausibilitet og forudsigelsesevne) kan dette synes et problem. Der er imidlertid intet *ibende* ved argumenter for et liberalt samfund, der gør at de skulle unddrage sig formalisering. For det andet, og måske alvorligere, er efficiensargumenter for et liberalt samfund ikke fremkommet på basis af et egentligt økonomisk forskningsprogram, men fra en lang række forskellige teoretiske traditioner. Dette står i stærk kontrast til efficiensargumenter for velfærdsstaten, som det neoklassiske forskningsprogram har været en flittig og ivrig leverandør af (Barr 1992).

Der er en lang række kundskabsøkonomiske fordele ved at konstruere argumenter, diskutere og ræsonnere indenfor et egentligt fælles forskningsprogram. Forskere kan koordinere deres forskningsindsats langt bedre og graden af intersubjektivitet er større. Ved at basere økonomiske argumenter for det liberale samfund på en lang række uensartede traditioner ender liberalismens fortalere let op med ren »story-telling« (selv om det er plausible historier, som fortælles). Mit eget gæt er, at ejendomsretsteori er det bedste bud, vi har idag for at konstruere en egentlig liberal politisk økonomi. Som jeg har hævdet, kan denne teori give økonomisk indhold til en del traditionelle liberale opfattelser. Den synes i særdeleshed at harmonere godt med en de sidste årtiers mest indflydelsesrige »liberalisme«, nemlig Hayeks.

Der kan således ikke være tvivl om, at efficiensargumenter for et liberalt samfund er stærkere idag end de var for to årtier siden.

Men denne udvikling rummer i sig selv et mere metodologisk lærestykke. For mange af dem, der mente og fastholdt, at det var muligt at konstruere konsekventalistiske argumenter for et liberalt samfund gjorde det på et tidspunkt, hvor det var i bedste fald doktrinært, og snarere inkonsistent med almindelig videnskabelig hæderlighed. Det har formentlig at gøre med, at disse økonomer (for eksempel Alchian og Coase) havde som deres primære forskningsmæssige interesse at forstå, hvordan virkelige institutioner fungerede. Der var med andre ord i deres virke en kobling mellem teori og virkelighed. En kobling, hvor nye begrebsliggørelser af virkeligheden ikke blot var rent teoridrevne, men hvor der også var en sund tilbagekobling fra virkeligheden til teoretiseringen. Mange formelle økonomer savnede – og savner – som kontrast denne tilbagekobling. Historisk har det i alt for høj grad været denne mangel på dialektik og virkelighedsforfølgelse, der har produceret en række økonomiske argumenter mod det liberale samfund.

Noter

1. Professor Mogens Blegvad og adjunkt Carsten A. Koch takkes for nyttige kommentarer. Svaret for alle tilbageværende fejl påhviler forfatteren.
2. Om Keynes og liberalismen, se Foss (1994b).
3. Jeg skal bortse fra såkaldte »merit goods« eftersom de som regel blot er varianter af externaliteter eller også er direkte udtryk for ikke-efficiens-baseret paternalisme. Ydermere skal jeg bortse fra en lang række supplerende detail-argumenter, såsom Sens berømte – men for liberalistisk teori irrelevante (jævnfør Nozick 1974) – argumentation om »the paradox of the Paretian liberal.«
4. Mig bekendt er der ingen liberal økonom, der har baseret et forsvar for det liberale samfund på velfærdsteoriens hovedsætninger om pareto-optimalitet af ligevægte relativt til prissystemer og vice versa.

5. For en præsentation og kritik af den kulturrevolutionære tankegang, som Hayek hæfter alt dette op på, se Foss (1992).

Litteratur

- Alchian, A.A. (1965): Some Economics of Property Rights. I *idem.* (1977).
- Alchian, A.A. (1977): Electrical Equipment Collusion: Why and How. I *idem.* (1977).
- Alchian, A.A. og H. Demsetz (1972): Production, Information Costs, and Economic Organization. I *Alchian, A.A.* (1977).
- Alchian, A.A. (1977): *Economic Forces at Work*. Indianapolis: Liberty Press.
- Alessi, L.D. (1980): The Economics of Property Rights: A Review of the Evidence. *Research in Law and Economics* 2: 1-47.
- Alessi, L.D. (1982): On the Nature and Consequences of Private and Public Enterprises. *Minnesota Law Review* 67: 191-209.
- Barr, N. (1992): Economic Theory and the Welfare State: A Survey and Interpretation. *Journal of Economic Literature* 30: 741-803.
- Barry, N.P. (1987): *On Classical Liberalism and Libertarianism*. New York: St. Martin's Press.
- Barzel, Y. (1989): *Economic Analysis of Property Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buchanan, J.M. (1975): *The Limits of Liberty*. Chicago: University of Chicago Press.
- Coase, R.H. (1974): The Lighthouse in Economics. I *idem.* (1988): *The State, the Market and the Firm*. Chicago: University of Chicago Press.
- Debreu, G. (1959): *Theory of Value*. New York: Wiley.
- Demsetz, H. (1967): Toward a Theory of Property Rights. *American Economic Review* 57: 347-359.
- Demsetz, H. (1969): Information and Efficiency: Another Viewpoint. *Journal of Law and Economics* 11: 1-22.
- Demsetz, H. (1970): The Private Production of Public Goods. *Journal of Law and Economics* 12: 293-306.
- Foss, N.J. (1990): Socialisme og Økonomisk Teori: Østrigerne Revurderet. *Økonomi og Politik* 63: 41-51.
- Foss, N.J. (1991): Dynamiske Markedsteorier og Neo-Institutionalismen. *Økonomi og Politik* 64: 35-45.

- Foss, N.J. (1992): Friedrich Hayek. I *Foss, N.J. og P. Kurrild-Klitgaard* (1992).
- Foss, N.J. (1993): Notes on the Socialist Calculation Debate. Kommer i *Rivista Internazionale di Scienze Sociali*.
- Foss, N.J. (1994a): *The Austrian School and Modern Economics: Essays in Reassessment*. København: Handelshøjskolens Forlag.
- Foss, N.J. (1994b): Keynes og Hayek – Burke og Hume. Upubliceret papir.
- Foss, N.J. og P. Kurrild-Klitgaard (eds.) (1992) : *Marked, Stat og Etik: Liberalismen fra Locke til Nozick*. København: Handelshøjskolens Forlag.
- Goldin, K. (1977): Equal Access vs. Selective Access: A Critique of Public Goods Theory. I T. Cowen (ed.) (1988) : *The Theory of Market Failure*. Fairfax: George Mason University Press.
- Hayek, F.A.v. (1945): The Use of Knowledge in Society. I idem. (1948): *Individualism and Economic Order*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hayek, F.A.v. (1960): *The Constitution of Liberty*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hayek, F.A.v. (1973): *Law, Legislation and Liberty, Vol. I.: Rules and Order*. Chicago: University of Chicago Press.
- Jensen, M.C. og W. Meckling (1992): Specific and General Knowledge and Organizational Structure. I Werin, L. og H. Wijkander (eds.) (1992): *Contract Economics*. Oxford: Blackwell.
- Keiding, H. (1992): Er Den Offentlige Sektor for Stor? *Samfundsøkonomen*, nr. 8: 39-43.
- Knight, F.H. (1924): Some Fallacies in the Interpretation of Social Cost. *Quarterly Journal of Economics* 38: 582-606.
- Lakatos, I. (1978): *The Methodology of Scientific Research Programmes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mirrlees, J.A. (1982): The Economic Uses of Utilitarianism. I Sen, A. & B. Williams (eds.) (1982) : *Utilitarianism and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mises, L.v. (1949): *Human Action*. New Haven: Yale University Press.
- North, D.N. (1990): *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nozick, R. (1974): *Anarchy, State and Utopia*. New York: Basic Books.
- Pelikan, P. (1993): Ownership of Firms and Efficiency: The Competence Argument. Kommer i *Constitutional Political Economy*.
- Sen, A. (1970): *Collective Choice and Social Welfare*. San Francisco: Holden Day.
- Stigler, G.J. (1959): The Politics of Political Economists. I idem. (1965): *Essays in the History of Economics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Whitley, R. (1984): *The Intellectual Organization of the Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Williamson, O.E. (1985): *The Economic Institutions of Capitalism*. New York: Free Press.